

بررسی موضوع‌شناسی و فقهی موضوع «بانک شیر» در پزشکی

نویسنده: نورمحمدی، غلامرضا

بررسی موضوع‌شناسی و فقهی موضوع «بانک شیر» در پزشکی

چکیده

در واقع سوال اساسی آن است که در هنگام روبه رو شدن با نوزادان نیازمند به شیر که امکان استفاده از شیر مادر خود را ندارند چه راه کاری مناسب خواهد بود؟!

تاکنون راه کارها و برنامه های مختلفی برای پاسخ به این سوال پیشنهاد شده است. شاید پس از راه اندازی کارخانه های شیر خشک و گسترش فرهنگ مصرف آن و کسب تجربه ی ناموفق از این روش، مناسب ترین پاسخ در حال حاضر راه اندازی «بانک شیر» باشد. البته نمی توان منکر این موضوع شد که امروزه راه اندازی «بانک شیر» به یکی از چالش های مهم پیش روی مدیران نظام سلامت تبدیل شده است.

گر چه راه اندازی «بانک شیر» یکی از مهم ترین موضوعات نوظهور در حوزه سلامت نوزادان و کودکان می باشد اما با وجود مخالفت برخی افراد، نهادها و دیدگاه دینی برخی مذاهب، هر روز دامنه آن گسترش می یابد و این پدیده به سرعت وارد زندگی بشر شده است. گر چه در ظاهر ممکن است به نظر رسد نه تنها این اقدام غیراخلاقی نیست بلکه طبیعی است در صورتی که انگیزه ی اهداکنندگان انسان دوستانه و الهی باشد مادران اهداکننده شیر به دلیل کمک به یک شیرخوار یا مادر او احساس بسیار خوبی خواهند داشت و با این کار پاداش اخروی را نیز نصیب خود خواهند نمود.

اما این در حالی است که برخی نیز این اقدام را نمی پسندند و خواستار برخورد با این اقدام هستند این گروه برای دیدگاه خود از نظر فقهی استدلال هایی نیز بیان می کنند که شاید مهم ترین آن ها ایجاد گسترش مبهم رابطه قرابت رضاعی و حریمیت رضاعی است.

نکته قابل توجه آن است که موضوع راه اندازی «بانک شیر» به خوبی از نظر فقهی مورد کنکاش و بررسی قرار نگرفته است که آیا این روش ناپسند است (به علت گسترش مبهم انساب و قرابت رضاعی، غیرمجاز و حرام است) و اسلام این پدیده را در هر شکل و قیافه ای محکوم کرده است؟! یا این که از نظر فقهی راه اندازی «بانک شیر» جایز شمرده شده است.

این تحقیق در صدد بررسی مجموعه کاملی از ابعاد گوناگون این پدیده است بدین امید که افراد با مطالعه این نوشتار به یک دید کلی در این زمینه برسند؛ و پس از آن خود بتواند تحلیل درستی از این پدیده داشته باشند.

واژگان کلیدی: بانک شیر، فقه، پزشکی

**مقدمه

اگر چند سال پیش تعداد بسیار محدودی از «بانک شیر» در جهان راه اندازی شده بود اما اکنون هر روز دامنه آن گسترش می یابد و این پدیده خیلی شایع شده است و در چند سال اخیر با شیب تندی همراه بوده است در نتیجه هم چنان شاهد گسترش این پدیده در جامعه جهانی هستیم. به نظر می رسد با گسترش آن به تدریج از مخالفت با آن کاسته شده و آن را به امری طبیعی تبدیل نموده است به گونه ای که برخی وجود آن را غیرقابل انکار می دانند. این تحقیق در صدد بررسی ابعاد فقهی این پدیده می باشد.

هدف تحقیق: این تحقیق علاوه بر تبیین برخی از مهم ترین مباحث «بانک شیر»، در صدد پاسخ دهی به چندین سوال کلیدی و در پایان ارایه راه کارهایی برای برون رفت از پدیده «بانک شیر» است.

روش تحقیق: این تحقیق با روش مروری- تحلیلی تدوین شده است. سعی شده است اطلاعات و داده ها نیز بر مبنای روش کتاب خانه ای از آیات، منابع روایی، فقهی، حقوقی و پزشکی و فتوهای مراجع گردآوری شده پس از توضیح مفاهیم به صورت نظری و مبنایی، به پردازش و تحلیل این داده ها پرداخته شود و در نهایت هم حکم پدیده «بانک شیر» مشخص گردد.

پیشینه تحقیق: با جستجویی که توسط نویسنده انجام گرفته تاکنون پژوهشی جامع درباره بررسی ابعاد گوناگون پدیده «بانک شیر» انجام نشده است.

کاربرد نتایج تحقیق:

۱. موضوع شناسی و منبع شناسی و بررسی ادله فقهی به عنوان بستر مناسب برای فقها و مراجع تقلید جهت صدور فتوا درباره «بانک شیر».

۲. موضوع شناسی و منبع شناسی و بررسی ادله فقهی به عنوان بستر مناسب برای حقوق دانان جهت وضع قوانین لازم و مناسب برای پدیده «بانک شیر».

۳. آشنایی کامل دست اندرکاران و مسوولین اجرایی با ابعاد گوناگون پدیده «بانک شیر» و ایجاد بینش لازم برای آنان.

۴. آشنایی کامل مردم با ابعاد گوناگون پدیده «بانک شیر».

۵. فراهم سازی زمینه های مناسب (با صدور فتوا و وضع قوانین حقوقی) برای راه اندازی «بانک شیر».

سوالات تحقیق:

سوال اصلی: از نظر فقهی، «بانک شیر» دارای چه حکمی است؟

سوالات فرعی:

۱. ادله فقهی درباره ی «بانک شیر» چیست؟

۲. آیا هر نوع شیر خوردنی ایجاد قرابت رضاعی و محرمیت می کند؟

۳. آیا «بانک شیر» مصداقی نوپدید از دایگی محسوب می شود؟

۴. آیا «بانک شیر» مصداقی از گسترش مبهم قرابت رضاعی به حساب می آید؟

نتیجه: در این تحقیق ابتدا پدیده «بانک شیر» را مورد تحلیل مفهومی قرار داده و ابعاد آن را بررسی نموده و سپس به ذکر ادله فقهی این پدیده می پردازیم.

آشنایی با بانک شیر:

انواع شیر در بانک شیر

۱. شیر مخصوص نوزادان نارس.

۲. شیری که به نوزادان سالم داده می شود. این نوع شیر بر اساس اهمیت ترکیب شیر در سه نوع تقسیم بندی و در «بانک شیر» نگه داری می شود:

۱. آغوز (کلستروم): شیری که در چهار روز اول جمع آوری می گردد.

۲. شیر بینابینی: شیری که در طول پنج تا ده روز جمع آوری می گردد.

۳. شیر کامل و رسیده: شیری که بعد از ده روز از تولد جمع آوری می شود و پروتئین کم تری دارد.

روش نگه داری

می توان شیر مادر را با پمپ دوشید و در شرایط مناسب نگه داری کرده و سپس به بانک شیر منتقل نمود. در این مراکز شیر جمع آوری شده، پاستوریزه و در فریزر نگه داری می شود. شیرهای ذخیره شده در این بانک شیر، درون محفظه هایی مخصوص پاستوریزه یا استرلیزه شده، به داخل خنک کننده هایی منتقل شده و در حالت فریزر نگه داری می شود. این شیرها می توانند تا ۶ ماه در شرایط معمولی نگه داری شوند.

وسایل لازم برای اهدا شیر

پمپ شیر: بانک شیر باید یک پمپ در اختیار مادر قرار دهد و دستور و نحوه استفاده و تمیز کردن آن را به وی آموزش دهد.

شیشه و برچسب: مادر ضمن دیدن آموزش در خصوص نحوه جمع آوری شیر باید شیر خود را در بطری مخصوص، جمع آوری و بر روی آن برچسب (تاریخ جمع آوری؛ سن نوزاد یا شیرخوار) الصاق نماید.

فریزر: مرحله بعد از دوشیدن شیر، ذخیره کردن آن می باشد. مادر باید شیر دوشیده شده را در شیشه مخصوص جمع آوری و فریز نماید. شیشه شیر باید در یک محفظه مخصوص یا یک کیسه جدا از سایر مواد غذایی در فریزر نگهداری شود. اگر مادر شیر خود را جمع کرده است تا یکبار اهدا کند فقط شیری قابل قبول است که کم تر از سه ماه از زمان فریزر شدنش گذشته باشد.

آموزش های لازم به مادر

نحوه دوشیدن شیر: دوشیدن شیر مهارتی است که همه مادران باید آن را فراگیرند پس لازم است آموزش های لازم در خصوص تحریک اکسی توسین برای به جریان انداختن شیر، نحوه دوشیدن شیر با دست و شیردوش، طریق تمیز و استریل کردن شیردوش، نحوه فریز کردن شیر و چگونگی استفاده از شیر منجمد شده به مادران ارائه شود.

روش جمع آوری و نگه داری شیر مادران داوطلب

به منظور خدمات رسانی به نحو مطلوب، سرویس ویژه ای مورد نیاز است که هدف آن جمع آوری، غربال گری، آماده سازی و پخش شیر اهدا شده به مراکز و بیماران نیازمند می باشد. پس از این که آزمایشات مادر طبیعی گزارش شد باید یک پمپ شیردوش به طور رایگان همراه با شیشه و برچسب برای فریز کردن شیر در اختیار مادر گذاشته شود. بهتر است که برای راحتی مادر و عدم صرف هزینه و وقت برای خروج مادر از منزل و هم چنین برای اطمینان از حمل صحیح شیر، برای جمع آوری شیر به منزل مادر مراجعه شود.

برای انتقال شیر دوشیده باید شیر با یخدان که دور آن یخ است حمل شود و بلافاصله پس از رسیدن به بانک شیر، در فریزر نگه داری و پس از آماده سازی و یکنواخت نمودن از نظر کیفیت به نوزادان نیازمند اهدا شود.

وضعیت کنونی بانک شیر [۱] در جهان:

در خصوص راه اندازی بانک شیر در برخی کشورها اقداماتی صورت گرفته و در حال حاضر بانک شیر در ۱۲۰ ناحیه در ۳۸ کشور جهان گسترش یافته است که به برخی اشاره می شود:

آمریکا:

«بانک شیر» تگزاس با جمع آوری شیر مادران، آن را میان نوزادان نارس و بیمار توزیع می کند. خانم «آلیسیا ریچمن» ۲۸ ساله با اهدای ۳۱۵ کیلوگرم شیر در ۱۰ ماه به بانک شیر مادران ایالت تگزاس به بالاترین رکورد اهدای شیر دست یافته است.

کانادا:

اخیراً تلاش زیادی در خصوص ترویج استفاده از شیر مادر در کانادا به عمل آمده است. از جمله انجمن بیماری های کودکان کانادا، خواستار تأسیس بانک های متعدد شیر برای نوزادانی شده که بیمار متولد می شوند. چرا که تنها نیمی از مادران نوزادان بیمار، قادر به دادن شیر به فرزندان خود می شوند. به همین جهت «بانک شیر مادر» در مونترال، ونکوور و کبک راه اندازی شده است که در مرحله اول، محصولات ارائه شده از سوی بانک، صرفاً در اختیار مادران دارای نوزاد زودرس قرار خواهد گرفت که در مورد مفید بودن شیر مادر، برای آنان اطمینان لازم وجود دارد.

صربستان:

«بانک شیر» در انستیتوی بیماری های نوزادان در بلگراد، نه تنها در صربستان بلکه در کل منطقه بالکان اولین بانک از این نوع است. این بانک در حال حاضر شیر پستان را عمدتاً برای نوزادان نارس که در این بیمارستان بستری هستند، فراهم می کند، اما قرار است شعبه های دیگری از آن در بیمارستان های دیگر هم گشایش یابد.

این بانک در سال اول ۲۳۰۰ لیتر شیر جمع آوری کرد که حدود یک سوم نیاز کلی انستیتو را برطرف کرد.

هند:

با بانک شیری که در بمبی هند از سال ۱۹۸۹ راه اندازی شد، امروزه حدود ۲۵ هزار کودک شیر دریافت می کنند. اهداکنندگان شیر نیز مادرانی هستند که تازه زایمان کرده و شیر اضافه ای دارند و یا نوزادانشان شدیداً بیمار بوده و شیر از راه دهان دریافت نمی کنند. هزینه سالانه این بانک شیر در حدود ۵۰۰۰۰ روپیه هند (۱۱۴۹ دلار) برآورد شده است.

فیلیپین:

دولت فیلیپین به تازگی موسسه ای را با عنوان اولین «بانک شیر مادر» تاسیس کرده است. این بانک شیر به منظور کمک به نوزادانی تاسیس شده است که به علت ضعف بدنی در اوایل تولد قادر به بهره گیری از شیر مادران خود در روزهای اولیه پس از تولد نیستند. این بانک شیر، وظیفه دارد تا شیر مادرانی را که در روزهای اولیه پس از به دنیا آوردن فرزندانشان به علت ضعف قوای جسمانی نوزاد، قادر نیستند فرزندانشان را تغذیه کنند، در مخازنی مخصوص ذخیره کرده و پس از بهبود نسبی نوزاد این شیر را به آنان باز گرداند. محققان فیلیپینی اظهار داشتند در این بانک شیر تمامی تجهیزات مورد نیاز برای حفظ ارزش های تغذیه ای شیر مادر درست مثل روز اول تعبیه شده است. در حال حاضر حدود ۲۰۰ مادر در این موسسه عضو شده اند.

این بانک علاوه بر تسهیلات منحصر به فردی که برای مادرانی که مشکل دارند فراهم نموده برای کودکان یتیم و سرراهی نیز تسهیلاتی فراهم کرده است.

ایران:

در ایران نیز رییس اداره شیر مادر وزارت بهداشت از راه اندازی بانک شیر مادر در کشور خبر داده است و گفته است: شیر اضافه مادر به صورت خام یا پاستوریزه یا منجمد نگه داری می شود. در این بانک حتی امکان ذخیره شیر مخصوص نوزادان نارس هم وجود دارد.

بررسی حکم فقهی «بانک شیر»:

مقدمات

آن چه در «بانک شیر» قابل بحث و تردیدآمیز می باشد تبیین ماهیت و بیان شرایط آن است. نظر به این که «بانک شیر» از پدیده های نوظهور عالم پزشکی است و سابقه چندانی در گذشته ندارد و اصطلاحاً جزو مسایل مستحدثه محسوب است طبعاً از فقهای گذشته در این مورد فتوایی دیده نشده پس به ناچار به بررسی نظرات فقهای معاصر بسنده می کنیم. البته باید دانست ذات و ماهیت علم فقه به گونه ای است که در واقع فقها باید دو نوع آگاهی داشته باشند:

۱. آگاهی به شرایط زمانه و موضوعات نوظهور.

۲. آگاهی به قواعد اصیل فقهت.

فقها باید شرایط زمانه را با این قواعد تطبیق بدهند تا معلوم شود کدام یک دقیقاً با شرع موافق است و کدام یک مخالف، و سپس حلال و حرام را تعیین کنند.

به منظور پاسخ یابی صحیح حکم فقهی و کاوش کامل پیرامون جواز یا عدم جواز درباره ی «بانک شیر» بهتر است چند مقدمه را در نظر گرفت:

مقدمه نخست: اولویت تغذیه با شیر مادر [۲]

طبیعی ترین و مناسب ترین تغذیه برای نوزاد، شیر مادر است و هیچ مادری نباید در صورتی که امکانات برای وی فراهم باشد کودک خود را از این نعمت و حق طبیعی محروم سازد. پس بهترین شخص برای شیر دادن، مادر کودک است. اسلام این را زمانی بیان نموده که یافته های پزشکی امروزی روشن نشده بود. اکنون بعد از تحقیقات فراوان به این نتیجه رسیده اند که بهترین غذا برای کودک، شیر مادر است و شیر دایه هم مانند شیر مادر نمی باشد چون کودک از جنس بدن مادر است و شیر هم از جنس بدن مادر است پس سازگارتر هستند. امیرمؤمنان (ع) می فرماید: هیچ یک از شیرهایی که نوزاد با آن شیر داده می شود، برای او با برکت تر و مفیدتر از شیر مادرش نیست. [۳]

پس از نظر اسلام پذیرفته نیست که برخی از مادران به بهانه این که شیر دادن تأثیر منفی بر زیبایی و سایر حالات جسمی آنان می گذارد از شیر دادن به کودک خود خودداری ورزند.

از نظر پزشکی نیز ۹۸ درصد مادران توانایی شیر دادن به کودکان خود را دارند و ۲ درصد به دلایل گوناگون امکان شیر دادن را ندارند و نیازمند تأمین شیر برای کودکان خود می باشند. بنابر این، اصل اولیه اولویت تغذیه با شیر مادر است و بر اساس همین اولویت است که اگر طلاق بین زن و شوهر صورت گرفته باشد هم چنان اولویت تغذیه با شیر مادر است. امام صادق ۷ می فرماید: هزینه ی زن باردار طلاق داده شده تا زمانی که زایمان کند باید [توسط شوهرش] پرداخت گردد. وی [برای شیر دادن] به فرزندش سزاوارتر است، اگر او را به همان مزدی شیر دهد که زنی دیگر می پذیرد. [۴]

پس سایر روش های شیردهی مانند گزینش دایه در دوران گذشته یا تهیه شیر از «بانک شیر» در دوران کنونی در راستا و طول تغذیه با شیر مادر هستند و هیچ گاه با شیر مادر قابل مقایسه نمی باشند. به عبارت دیگر این روش ها همتراز شیر مادر نمی باشند که چندین گزینه روش شیردهی را پیش روی مادران قرار دهند بلکه باید اولویت بندی را رعایت کنند و گسترش «بانک شیر» نباید بهانه ای برای فرار مادران از وظیفه شیردهی به کودکانشان فراهم سازد.

مقدمه دوم: شرایط محرمیت

در شرایطی که موجب محرمیت رضاعی می گردد میان شیعه و اهل سنت اختلاف نظر وجود دارد. [۵] در فقه شیعه برای شرایط شیر دادنی که باعث محرم شدن می شود ۸ شرط بر شمرده شده است که عبارتند از:

۱. کودک، شیر زن زنده را بخورد، پس اگر از پستان زنی که مرده است شیر بخورد فایده ندارد.
۲. شیر آن زن از راه حرام نباشد، پس اگر شیر بچه ای را که از زنا به دنیا آمده به کودک دیگر بدهند، بر اثر آن شیر، کودک با کسی محرم نمی شود.

۳. کودک شیر را از سینه بمکد، پس اگر شیر را در گلوئی او بریزند، اثر محرمیت ندارد.

۴. شیر، خالص باشد و با چیز دیگری مخلوط نباشد.

۵. شیر از یک شوهر باشد، پس اگر زن شیردهی را طلاق دهند، بعد شوهر دیگری کند و از او باردار شود و تا هنگام زاییدن، شیری که از شوهر اول داشته باقی باشد و مثلاً هشت دفعه پیش از زاییدن، از شیر شوهر اول و هفت دفعه بعد از زاییدن، از شیر شوهر دوم به کودک بدهد، آن بچه با کسی محرم نمی شود.

۶. کودک به جهت بیماری، شیر را استفراغ نکند، و اگر استفراغ کند، بنا بر احتیاط کسانی که بر اثر شیر خوردن با آن کودک محرم می شوند، با او ازدواج نکنند و نگاه محرمانه نیز به او نمایند.

۷. پانزده مرتبه، یا یک شبانه روز شیر سیر بخورد، یا مقداری شیر به او بدهند که بگویند از آن شیر، استخوانش محکم شده و گوشت در بدنش روییده است، بلکه اگر ده مرتبه نیز به او شیر دهند، بنا بر احتیاط مستحب کسانی که بر اثر شیر خوردن با او محرم می شوند، با او ازدواج نکنند و نگاه محرمانه نیز به او نمایند.

۸. دو سال کودک تمام نشده باشد و اگر پس از تمام شدن دو سال، او را شیر دهند با کسی محرم نمی شود، بلکه اگر مثلاً پیش از تمام شدن دو سال، چهارده مرتبه و بعد از آن، یک مرتبه شیر بخورد، به کسی محرم نمی شود.

گرچه در برخی شرایط بین فقهای اهل سنت و شیعه اختلاف نظر هست اما برجسته ترین و مهم ترین شرط که در بررسی فقهی «بانک شیر» موثر است شرط سوم می باشد که هر چهار مذهب فقهی اهل سنت (شافعی، مالکی، حنفی، حنبلی) قائلند که شیر به هر طریقی به دهان طفل رسیده باشد، در ایجاد قرابت رضاعی و حرمت کفایت می کند، اما شیعه قائل است که طفل فقط باید از پستان زن شیر خورده باشد نه راه های دیگر مثل این که در حلق طفل بریزند یا با شیشه و پستانک بنوشد.

مقدمه سوم: تبیین فرض مورد نظر در «بانک شیر»

در نگه داری شیر در «بانک شیر» باید بین دو فرض زیر تفکیک نمود:

الف) فرضی که شیر مادر برای مصرف نوزادش در بانک شیر نگه داری شود.

ب) فرضی که شیر مادر برای مصرف سایر نوزادان در بانک شیر نگه داری شود.

قطعاً فرض اول از نظر فقهی بر اساس مبانی اهل سنت و شیعه اشکالی ندارد، زیرا هیچ گونه شبهه ی فقهی در این مورد وجود ندارد.

اما در فرض دوم از نظر فقهی بر اساس مبانی اهل سنت و شیعه اختلاف نظر وجود دارد و شبهه ی فقهی در این مورد از سوی برخی فقهای اهل سنت و شیعه مطرح گردیده است که در این نوشتار مورد بررسی قرار می گیرد.

مقدمه چهارم: بهره مندی از شیردهنده ی مناسب

حق طبیعی کودک است که از شیر شیردهنده ی مناسب بهره مند گردد. اما برخی معیارهای شیردهنده ی مناسب از نظر پزشکی و آموزه های دینی و فقهی متفاوت می باشند:

الف) از نظر پزشکی: اهداکنندگان شیر باید دارای شرایط ذیل باشند:

۱. مادرانی که به میزان کافی برای کودک خود شیر دارند و روند رشد کودکانشان مطلوب می باشد و شیر اضافه هم دارند، می توانند شیر اضافی خود را به بانک شیر اهدا نمایند.

۲. مادران داوطلب اهدای شیر باید سالم باشند و بیماری نداشته باشند. بنابر این باید مادران برای تعیین سلامت کامل تحت یک سری از آزمایشات قرار گیرند. (شبهه آن چه در جریان اهدای خون انجام می شود آزمایش خون ممکن است شامل بررسی از نظر سرخجه، سیفلیس، هپاتیت B و C و HIV و ... باشد).

۳. مادران داوطلب نباید هیچ گونه اعتیادی به سیگار، مواد مخدر یا الکل داشته باشند.

ب) از نظر متون دینی و فقهی:

از روایات متعدد استفاده می شود که شیر در جسم و روح نوزاد تأثیر زیادی گذاشته و خصوصیات ظاهری و روحی زن شیردهنده را به کودک منتقل می نماید. پس باید نگرینت چه کسی فرزند شما را شیر می دهد، زیرا فرزند تحت تأثیر آن شیر پرورش می یابد.

امیرمؤمنان (ع) می فرماید: باید بنگرید که چه کسی نوزادتان شما را شیر می دهد، زیرا فرزند بر طبق همان [خصوصیات] شیردهنده رشد می کند. [۶] برای شیر دادن به فرزند خود دایه را به گونه ای انتخاب کنید که برای ازدواج، همسر بر می گزینید، زیرا شیر سرشت ها را تغییر می دهد. [۷]

به همین جهت در رساله های مراجع و روایات به اهمیت شیردهنده تحت عنوان «گزینش دایه پسندیده» و «پرهیز از گزینش دایه ناپسند» اشاره شده است که می توان با الغای خصوصیت این شرایط را برای اهداکننده شیر برای «بانک شیر» نیز در نظر گرفت.

رساله مراجع:

۱. «مستحب است دایه ای که برای طفل می گیرند دوازده امامی و دارای عقل و عفت و صورت نیکو باشد و مکروه است کم عقل یا غیر دوازده امامی یا بد صورت یا بد خلق یا زنازاده باشد و نیز مکروه است دایه ای بگیرند که بچه ای که دارد از زنا به دنیا آمده باشد». [۸]

۲. «مستحب است دایه ای که برای طفل می گیرند، مسلمان عاقل و دارای صفات پسندیده از نظر جسمی و روانی و اخلاقی باشد، و سزاوار نیست دایه ای بگیرند که کافر، یا کم عقل، یا بزرگسال، یا زشت رو باشد. و مکروه است دایه ای بگیرند که زنازاده است، یا شیرش از بچه ای است که از زنا به دنیا آمده است». [۹]

روایات

الف) گزینش دایه ی مناسب

۱. زیبارو: امام باقر(ع): بر شما [انتخاب] دایه ی زیبا و پاکیزه از دایگان لازم است، زیرا شیر [بر صفات کودک] اثر می گذارد. [۱۰] برای نوزادت خواهان شیر دایگان زیبارو باش، زیرا شیر [بر صفات کودک] اثر می گذارد. [۱۱]

ب) اجتناب از گزینش دایه ی نامناسب

۱. بیمار: پیامبر خدا(ص): زن کودن و نیز زنی را که چشمش ضعیف است و آب ریزش دارد، به دایگی مگیرید؛ چرا که شیر، سرایت می کند. [۱۲]

۲. زشت رو: امام باقر(ع): برای نوزادت خواهان شیر دایگان زیبارو باش. از [شیر] دایگان زشت رو بپرهیز، زیرا شیر [بر صفات کودک] اثر می گذارد. [۱۳]

۳. نابخرد و احمق: پیامبر خدا(ص): زن نابخرد را به دایگی نگیرید، زیرا شیر [بر صفات فرزند] اثر می گذارد. پسریچه به صاحب شیر شباهت پیدا می کند، یعنی در سست مغزی و حماقت شبیه دایه می گردد. [۱۴]

امیرمؤمنان(ع): زن نابخرد را به دایگی نگیرید، زیرا شیر بر سرشت ها چیره می گردد. پیامبر خدا(ص) فرمود: «زن نابخرد را به دایگی نگیرید، زیرا فرزند بر طبق همان [صفات] دایه رشد می کند». [۱۵]

پیامبر خدا(ص): درباره فرزندان، از شیر زنان بدکاره و دیوانه، اجتناب کنید؛ چرا که شیر، سرایت می کند. [۱۶]
پیامبر خدا(ص): زن کودن و نیز زنی را که چشمش ضعیف است و آب ریزش دارد، به دایگی مگیرید؛ چرا که شیر، سرایت می کند. [۱۷]

امام باقر(ع): شیر زن یهودی، مسیحی و زرتشتی نزد من از شیر زنزاده دوست داشتنی تر است. [۱۸]

عبداللّه حلبی گفت: «به امام صادق (ع) گفتم: «آیا می توانم زنی را که از راه زنا [نوزادی] به دنیا آورده است، به عنوان دایه بگیرم؟»

حضرت فرمود: «نه خودش و نه دخترش را به دایگی مگیر». [۱۹]

علی بن جعفر از برادرش امام کاظم (ع) [نقل کرد و] گفت: «از حضرت درباره ی زنی پرسیدم که از راه زنا [نوزادی] را [به دنیا آورده است. آیا شایسته است با شیر وی [نوزاد دیگری] شیر داده شود؟»

حضرت فرمود: «نه شیر خودش شایستگی دارد و نه شیر دختری که از راه زنا به دنیا آورده است». [۲۰]

امام (ع): زن زناکار فرزندان را شیر ندهد، زیرا این کار برای تو حلال و روا نمی باشد. [۲۱]

پیامبر خدا(ص): درباره فرزندان، از شیر زنان بدکاره و دیوانه، اجتناب کنید؛ چرا که شیر، سرایت می کند. [۲۲]
عبداللّه بن هلال گفت: «از امام صادق (ع) درباره ی انتخاب زن زرتشتی به عنوان دایه پرسیدم.»

حضرت فرمود: «نه، ولی اهل کتاب [۲۳] [اشکالی ندارد که آنان بر طبق شرایطی خاص، دایه قرار گیرند]». [۲۴]

امام صادق(ع): زن زرتشتی را برای نوزاد به دایگی نگیرید. برای وی زن یهودی و مسیحی را به دایگی بگیر، ولی آنان شراب ننوشند و از آن کار بازداشته شوند. [۲۵]

حلبی گفت: «از امام (ع) درباره ی مردی پرسیدم که نوزادش را به دایه ای یهودی یا مسیحی یا زرتشتی داده است. دایه در خانه ی خودش او را شیر دهد یا در خانه ی پدر کودک؟»

حضرت فرمود: «دایه ی یهودی و مسیحی می تواند نوزاد تو را شیر بدهد، ولی باید او را از نوشیدن شراب و خوردن چیزهایی مانند گوشت خوک که حلال نیست، بازداری. آنان نباید نوزادت را نیز به خانه های خودشان ببرند. زن زناکار نیز نوزادت را شیر ندهد، زیرا این کار برای تو حلال و روا نمی باشد. زن زرتشتی هم نوزادت را شیر ندهد؛ مگر این که ناچار شوی». [۲۶]

امام صادق (ع) : هر گاه زنان اهل کتاب [نوزادنتان را] برای شما شیر دهند، آنان را از نوشیدن شراب بازدارید. [۲۷]
عبدالرحمن بن ابی عبدالله گفت: «از امام صادق (ع) پرسیدم: "آیا برای مرد شایسته است زن یهودی، مسیحی و مشرک برای وی [نوزادش را] شیر دهد؟»

حضرت فرمود: «اشکالی ندارد». هم چنین فرمود: «آنان را از نوشیدن شراب بازدارید». [۲۸]
بنابر این فرض بر این است که علاوه بر معیارهای پزشکی، ملاک و معیارهای مد نظر آموزه های دینی و فقهی در راه اندازی «بانک شیر» در ایران به طور کامل رعایت می گردد.

بررسی ادله فقهی جواز یا عدم جواز «بانک شیر»

دیدگاه اهل سنت

گر چه به نظر می رسد تمام فقهای اهل سنت، قائل به عدم شرطیت مکیدن شیر از پستان هستند؛ اما ابن رشد دو نظر را بیان کرده است که نظر اکثریت به عدم شرطیت مکیدن است و هر گونه ریختن شیر به دهان کودک را موجب قرابت رضاعی می دانند و تعداد اندکی از فقهای آنان قائل به شرطیت مکیدن شیر از پستان هستند. [۲۹]
نظر مجمع فقه اسلامی درباره ی تشکیل بانک شیر مادران

در این باره از سوی برخی کشورهای اسلامی از مجمع فقه اسلامی وابسته به سازمان کنفرانس اسلامی در مورد تشکیل این گونه مراکز از نظر شرعی استفتا به عمل آمد و مجمع فقه اسلامی در نشست مورخ ۱۰ الی ۱۶ ربیع الثانی ۱۴۰۶ ه.ق (مطابق با ۲۲- ۲۸ دسامبر ۱۹۸۵) در جدّه پس از بحث و گفت و گوی فقهی و پزشکی درباره ی «بانک شیر» اقدام به صدور این بیانیه کرد:

۱. تشکیل بانک شیر مادران تجربه ای است که ملت های غربی به آن اقدام نموده و سپس با آثار و نتایج منفی آن مواجه شده اند.

۲. اسلام رابطه رضاعی را هم چون رابطه نسبی می داند و به اجماع مسلمانان، حرمت ناشی از رضاع، هم چون حرمت ناشی از رابطه نسبی است؛ و نظر شریعت اسلامی بر حفظ نسب است و بانک شیر موجب اختلاط و ناهماهنگی خواهد شد.

۳. روابط اجتماعی در جهان اسلام، برای رفع نیاز و حل مشکل کودکان محتاج به شیر مادر راه های دیگری برای شیر خوردن فراهم کرده است و به این دلیل نیازی به تشکیل بانک شیر مادران نیست. بنابراین:

اولاً: تشکیل بانک شیر مادران در جهان اسلام ممنوع است.

ثانیاً: شیرخوردن اطفال از این مراکز حرام است. [۳۰]

نقد و بررسی:

به نظر می‌رسد این فتوا بر مبنای فقه اهل سنت در قاعده «رضاع» است که برخی شروط مورد پذیرش اکثر فقهای شیعه در قاعده «رضاع» را معتبر نمی‌دانند؛ از قبیل امتصاص (مکیدن مستقیم شیر از پستان). اما با توجه به معتبر بودن شرایط مذکور از نظر فقهای شیعه، تأمین شیر اطفال از طریق بانک شیر به هیچ وجه اشکال شرعی ندارد.

دیدگاه شیعه [۳۱]:

آن چه که از دیدگاه اکثر فقهای شیعه استفاده می‌شود، مشهور و معروف شرطیت مکیدن مستقیم شیر از پستان است تا موجب محرمیت رضاعی گردد، در مقابل برخی اندک از فقهای شیعه مانند ابن جنید و شیخ طوسی در یکی از نظرات خود در کتاب «میسوط» قائل به این شرط نیستند. [۳۲]

مرحوم صاحب جواهر می‌فرماید: شیخ طوسی در یک جا گفته مکیدن مستقیم شیر از پستان شرط نیست؛ با این که در جاهای دیگر نظر مشهور را پذیرفته است. [۳۳]

مرحوم نراقی بعد از بیان نظر مشهور در مسأله می‌فرماید: مرحوم فیض در مفاتیح از ابن جنید پیروی کرده است. [۳۴]

نتیجه: مشهور در بین فقهای شیعه شرطیت مکیدن مستقیم شیر از پستان است تا موجب محرمیت گردد اما اندکی از فقهای شیعه قائل به عدم شرطیت هستند [۳۵] (بر عکس اهل سنت که مشهور عدم شرطیت و اندک فقهایی از آنان قائل به شرطیت شده‌اند).

دلیل نظر مشهور برای شرطیت مکیدن از سینه، متبادر ذهنی از معنای «رضاع» است که بدون مکیدن شیر از پستان، «رضاع» صدق نمی‌کند، چون ظاهر «رضاع» این است که باید از پستان باشد نه این که در شیشه بریزند و از آن بمکند [۳۶]. پس متبادر ذهنی از «رضاع»، نوشیدن از پستان است [۳۷] و اگر از پستان نباشد، شک داریم که «رضاع» است یا نه، که در این صورت اطلاقات آیات و روایات در باب «رضاع» (مانند روایت پیامبر ۹: یحرم من الرضاع ما یحرم من النسب «همه کسانی که از طریق نسب و خویشاوندی با انسان محرم شده‌اند، از طریق رضاع هم محرم می‌شوند» [۳۸]) شامل این مورد نمی‌گردد و جای اصل حلیت (اصاله الحلیه) است و محرمیت رضاعی تحقق نمی‌یابد.

جمع بندی: نظر به این که در نظام فقهی اسلام، هدف اصلی جلوگیری از گسترش موجبات ایجاد انساب و قرابت‌های غیرمجاز می‌باشد می‌توان گفت این موضوع، در «بانک شیر» منتفی است پس حکم اولیه جواز برای «بانک شیر» نتیجه‌گیری نمود. طبعاً کلیه آثار مترتب بر «رضاع» در «بانک شیر» بار نمی‌گردد و حرمت نکاح یا محرمیت بین اهداکننده شیر و گیرنده آن برقرار نمی‌شود.

به عبارت دیگر، با توجه به شرایط مطرح در قرابت رضاعی می‌توان گفت: در «بانک شیر»، موضوع رابطه قرابت رضاعی بین اهداکننده شیر و گیرنده شیر منتفی می‌باشد. بعضی از فقهای اهل سنت که مبانی آنان در باب «رضاع»

با موازین فقهی حاکم بر فقه شیعه انطباق ندارد معتقدند راه اندازی «بانک شیر» موجب گسترش مبهم رابطه قرابت رضاعی بین اهداکننده شیر و گیرنده شیر و ایجاد انساب غیرمجاز می گردد. در حالی که استحضانات و قیاس این مورد با آن چه در قرابت رضاعی به آن تمسک می شود موجه نبوده و با موازین فقهی حاکم بر فقه شیعه انطباق ندارد.

بنابر این، برقرار دانستن نوعی رابطه خویشاوندی بین اهداکننده شیر و گیرنده شیر پذیرفتنی نیست. البته نظرات فقهی مختلفی در خصوص جواز یا عدم جواز این اقدام وجود دارد. بعضی از فقهای معاصر عمل را مجاز دانسته و آن را مضمول اصل اباحه (اصاله الاباحه) می دانند، اما بعضی دیگر از فقها آن را مجاز ندانسته و آن را اقدامی نامشروع تلقی کرده اند و اصل احتیاط را برگزیده اند. عمده استدلال گروه اخیر این است که شرط مکیدن از پستان را نپذیرفته اند. اما استدلال این گروه در مقابل اصول و مبانی مورد استفاده گروه نخست (نظر مشهور) چندان قوی نبوده و توان معارضه ندارد.

در کل باید گفت که راه اندازی «بانک شیر» نه تنها هیچ گونه ایرادی ندارد بلکه یک عمل کاملاً انسانی و اجتماعی است که هر چند در سایر کشورهای جهان سال هاست «بانک شیر» راه اندازی شده است، اما در حال حاضر در کشور ما چنین خلایی حس می گردد که البته با توجه به ساختار جامعه اسلامی ما باید این امر کاملاً پسندیده در چارچوب قواعد و احکام فقهی راه اندازی شود تا حقوق نوزادان خواستار شیر انسانی محفوظ بماند.

این نکته را نیز باید متذکر شد که هر عملی در ابتدا با کاستی هایی مواجه است و راه اندازی «بانک شیر» نیز از این قاعده مستثنا نیست. پس ممکن است در ابتدا نواقصی را مشاهده نماییم حال آن که نفس عمل پسندیده است که البته به مرور زمان ایرادات آن آشکار می گردد و در آینده شاهد قانون کامل تری در این زمینه خواهیم بود با این حال تا آن جا که ممکن باشد باید تمام جوانب «بانک شیر» و ویژگی ها و نواقص آن پرداخت و سپس قانون «بانک شیر» را تهیه و تصویب نمود.

نتیجه گیری:

۱. از آن چه گفته شد این نتیجه به دست آمد که کلیات راه اندازی «بانک شیر» از حیث ادله (کتاب و سنت) مانعی ندارد و بعضی از افراد ایراداتی که بر آن ذکر کرده اند که این ایرادها به اصل «بانک شیر» وارد نیست یا قابل دفع است. پس قانون گذاران ما می توانند با لحاظ شرایط شرعی و اسلامی راه اندازی «بانک شیر» را بپذیرند و باید صورت های مساله را از هم جدا کرده و درباره هر یک حکم جداگانه ای در نظر بگیرند.

۲. این نوشتار در صدد بررسی جواز اصل راه اندازی «بانک شیر» بر اساس مبانی فقه شیعه بوده است. پس طبیعی است که بررسی ابعاد گسترده و جزئیات «بانک شیر» مانند «گزینش شیر مطلوب»، «احکام خرید و فروش»، «شرایط دهنده»، «شرایط گیرنده» و .. در این مقاله امکان پذیر نبود که نگارنده در نوشتار جداگانه به آن خواهد پرداخت.

منابع:

۱. قرآن کریم

۲. کلینی، ابو جعفر، محمد بن یعقوب، فروع کافی، تهران، دار الکتب الإسلامية، ۱۴۰۷ هـ ق
۳. صدوق، محمد بن علی بن بابویه، من لایحضره الفقیه، قم، انتشارات جامعه مدرسین، ۱۴۱۳ هـ ق
۴. طوسی، ابو جعفر، محمد بن حسن، تهذیب الاحکام، تهران، دار الکتب الإسلامية، ۱۴۰۷ هـ ق
۵. طوسی، ابو جعفر، محمد بن حسن، الاستبصار، تهران، دار الکتب الإسلامية، ۱۳۹۰ هـ ق
۶. عاملی، حرّ، محمد بن حسن، وسایل الشیعه، قم، انتشارات آل البيت، ۱۴۰۹ هـ ق
۷. نوری، محدث، میرزا حسین، مستدرک الوسائل، قم، انتشارات آل البيت، ۱۴۰۸ هـ ق
۸. طوسی، ابو جعفر، محمد بن حسن، المبسوط فی فقه الإمامیه، المكتبة المرتضویة لإحياء الآثار الجعفریة
۹. عاملی، کرکی، محقق ثانی، علی بن حسین، جامع المقاصد فی شرح، قم، انتشارات آل البيت، ۱۴۱۴ هـ ق.
۱۰. امام رضا، علی بن موسی؛؛ صحیفه الرضا، مشهد، انتشارات ؛کنگره جهانی امام رضا، ۱۴۰۶ هـ ق ،،
۱۱. نجفی، صاحب الجواهر، محمد حسن، جواهر الکلام، بیروت، دار إحياء التراث العربی، ۱۴۰۴ هـ ق
۱۲. نراقی، مولی احمد بن محمد مهدی، مستند الشیعة فی أحكام الشریعة، قم، انتشارات آل البيت، ۱۴۱۵ هـ ق.
۱۳. یزدی، سید مصطفی محقق داماد، قواعد فقه، تهران، مرکز نشر علوم اسلامی، ۱۴۰۶ هـ ق
۱۵. مکارم شیرازی، ناصر، کتاب النکاح، قم، انتشارات مدرسه الامام علی بن ابی طالب
۱۶. مغنیه، محمد جواد، الفقه علی المذاهب الخمسة، دار التیار الجدید، دار الجواد، بیروت، چاپ دهم، ۱۴۲۱ ق.
۱۷. خویی، سید ابو القاسم موسوی ،، أحكام الرضاع فی فقه الشیعة، المنیر للطباعة و النشر، ۱۴۱۷ هـ ق
۱۸. موسوی بجنوردی، محمد حسن؛ القواعد الفقهیة، قم، مؤسسه عروج ،، ۱۴۰۱ هـ ق
۱۹. خمینی، روح الله، رساله توضیح المسائل، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۲۴ هـ ق

[۱]. Donor Milk Bank – Mothers’ Milk Bank – Human Milk Bank – Breast Milk Banks

[۲]. اسلام در شش مورد اجازه پیش گیری از فرزندداری را از طریق آمیزش منقطع (عزل) داده است که یک مورد آن زن مسوولیت ناپذیری است که قصد دارد نوزادش را شیر ندهد. پس از نظر اسلام چنین زنی شایستگی مادر شدن را ندارد.

الامام کاظم ۷: لَا بَأْسَ بِالْعَزْلِ فِي سِتِّهِ وَجُوهِ: الْمَرْأَةِ الَّتِي أُيْقِنَتْ أَنَّهَا لَا تَلِدُ، وَ الْمُسِنَّةِ، وَ الْمَرْأَةِ السَّلِيْطَةِ، وَ الْبَدِيَّةِ، وَ الْمَرْأَةِ الَّتِي لَا تُرْضِعُ وَ لَدَهَا. امام کاظم ۷: عزل و آمیزش منقطع در شش مورد اشکالی ندارد: ۱- زنی که یقین دارد باردار نمی شود، ۲- زنی که یائسه شده است، ۳- زن بی شرم، ۴- زن بدزبان و فحاش، ۵- زنی که [قصد دارد] نوزادش را شیر ندهد، ۶- کنیز. (فقیه ج ۳ ص ۴۴۳ ح ۴۵۴۲؛ تهذیب ج ۷ ص ۴۹۱ ح ۱۸۰)

[٣]. مَا مِنْ لَبَنِ يُرْضَعُ بِهِ الصَّبِيُّ، أَعْظَمَ بَرَكَهَ عَلَيْهِ مِنْ لَبَنِ أُمِّهِ. (كافي ج ٦ ص ٤٠ ح ١؛ فقيه ج ٣ ص ٤٧٥ ح ٤٦٦٦) ؛ تهذيب ج ٨ ص ١٠٨ ح ١٤)

[٤]. الْحُبْلَى الْمُطَلَّقَةُ يُنْفَقُ عَلَيْهَا حَتَّى تَضَعَ حَمْلَهَا. وَ هِيَ أَحَقُّ بِوَلَدِهَا، إِنْ تَرْضَعَهُ بِمَا تَقْبَلُهُ امْرَأَةٌ أُخْرَى. (كافي ج ٦ ص ١٠٣ ح ٣ و ر. ك. ١. فقيه ج ٣ ص ٥١٠ ح ٤٧٩١؛ ٢. تهذيب ج ٨ ص ١٣٤ ح ٦٤، استبصار ج ٣ ص ٣٢٠ ح ٤؛ ٣. كافي ج ٦ ص ٤٤ ح ١؛ تهذيب ج ٨ ص ١٠٥ ح ٢؛ استبصار ج ٣ ص ٣٢٠ ح ٣؛ ٤. فقيه ج ٣ ص ٤٣٤ ح ٤٥٠٤؛ كافي ج ٦ ص ٤٥ ح ٤؛ تهذيب ج ٨ ص ١٠٤ ح ١؛ استبصار ج ٣ ص ٣٢٠ ح ١)

[٥]. ر. ك: مغنيه، محمد جواد، الفقه على المذاهب الخمسة، ج ٢، ص ٣١٧ - ٣١٨، دار التيار الجديد، دار الجواد، بيروت، چاپ دهم، ١٤٢١ ق.

[٦]. انظروا مَنْ تُرْضِعُ أَوْلَادَكُمْ، فَإِنَّ الْوَلَدَ يَشْبُ عَلَيْهِ (كافي ج ٦ ص ٤٤ ح ١٠)

[٧]. تَخَيَّرُوا لِلرَّضَاعِ كَمَا تَتَخَيَّرُونَ لِلنِّكَاحِ، فَإِنَّ الرَّضَاعَ يَغَيِّرُ الطَّبَاعَ (وسائل الشيعة، ج ١٥ ص ١٨٨)

[٨]. رساله امام خميني، مسأله ٢٤٨٨

[٩]. رساله آيه الله سيستاني، مسأله ٢٤٥٤

[١٠]. عَلَيْكُمْ بِالْوُضْءِ مِنَ الظُّمُورَةِ، فَإِنَّ اللَّبْنَ يُعْدِي (كافي ج ٦ ص ٤٤ ح ١٣؛ فقيه ج ٣ ص ٤٧٨ ح ٤٦٨٠؛ تهذيب ج ٨ ص ١١٠ ح ٢٦)

[١١]. اسْتَرْضِعْ لَوْلَدِكَ بِلَبَنِ الْحِسَانِ، ... فَإِنَّ اللَّبْنَ قَدْ يُعْدِي (كافي ج ٦ ص ٤٤ ح ١٢؛ تهذيب ج ٨ ص ١١٠ ح ٢٥)

[١٢]. لَا تَسْتَرْضِعُوا الْحَمَقَاءَ وَ لَا الْعَمَشَاءَ؛ فَإِنَّ اللَّبْنَ يُعْدِي. (عيون أخبار الرضا، ج ٢، ص ٣٤، ح ٦٧، صحيفة الإمام الرضا، ص ١٠٠، ح ٤١، بحار الأنوار، ج ١٠٣، ص ٣٢٣، ح ١٣؛ ربيع الأبرار، ج ٤، ص ٢٩٣ عن الإمام علي، ص ٧، الفردوس، ج ٥، ص ٤١، ح ٧٣٩٨ عن الإمام علي، ص ٧ عنه٩).

[١٣]. اسْتَرْضِعْ لَوْلَدَكَ بِلَبَنِ الْحِسَانِ، إِيَّاكَ وَ الْقِبَاحَ، فَإِنَّ اللَّبْنَ قَدْ يُعْدِي (كافي ج ٦ ص ٤٤ ح ١٢؛ تهذيب ج ٨ ص ١١٠ ح ٢٥)

[١٤]. لَا تَسْتَرْضِعُوا الْحَمَقَاءَ، فَإِنَّ اللَّبْنَ يُعْدِي. وَ إِنَّ الْعُلَامَ يَنْزِعُ إِلَى اللَّبَنِ يَعْنِي إِلَى الظُّرِّ فِي الرَّعُونَةِ وَ الْحُمُقِ (كافي ج ٦ ص ٤٣ ح ٨؛

فقيه ج ٣ ص ٤٧٨ ح ٤٦٨٢؛ تهذيب ج ٨ ص ١١٠ ح ٢٤)

[١٥]. لَا تَسْتَرْضِعُوا الْحَمَقَاءَ، فَإِنَّ اللَّبْنَ يَغْلِبُ الطَّبَاعَ. وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ٩: لَا تَسْتَرْضِعُوا الْحَمَقَاءَ، فَإِنَّ الْوَلَدَ يَشْبُ عَلَيْهِ (كافي ج ٦ ص ٤٣ ح ٩)

[١٦]. تَوَقَّوْا عَلَى أَوْلَادِكُمْ لَبِنَ الْبَغِيِّ مِنَ النِّسَاءِ، وَ الْمَجْنُونَةِ؛ فَإِنَّ اللَّبْنَ يُعْدِي (الخصال، ص ٦١٤، ح ١٠، تحف العقول، ص ١٠٥، مكارم الأخلاق، ج ١، ص ٤٧٩، ح ١٦٥٥، بحار الأنوار، ج ١٠٣، ص ٣٢٣، ح ٩)

[۱۷]. لا تَسْتَرْضِعُوا الْحَمَقَاءَ وَ لَا الْعَمَشَاءَ؛ فَإِنَّ اللَّبْنَ يُعَدَى (عيون أخبار الرضا، ج ۲، ص ۳۴، ح ۶۷، صحيفه الإمام الرضا، ج ۷، ص ۱۰۰، ح ۴۱، بحار الأنوار، ج ۱۰۳، ص ۳۲۳، ح ۱۳؛ ربيع الأبرار، ج ۴، ص ۲۹۳ عن الإمام على ۷، الفردوس، ج ۵، ص ۴۱، ح ۷۳۹۸ عن الإمام على ۷ عنه ۹).

[۱۸]. لَبْنُ الْيَهُودِيَّةِ، وَ النَّصْرَانِيَّةِ وَ الْمَجُوسِيَّةِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ لَبْنِ الزَّنَا (كافي ج ۶ ص ۴۳ ح ۵؛ فقيه ج ۳ ص ۴۷۹ ح ۴۶۸۴؛ تهذيب ج ۸ ص ۱۰۹ ح ۲۰؛ استبصار ج ۳ ص ۳۲۲ ح ۵. ر. ك كافي ج ۵ ص ۴۷۰ ح ۱۲؛ كافي ج ۶ ص ۴۳ ح ۷؛ تهذيب ج ۸ ص ۱۰۹ ح ۱۹؛ استبصار ج ۳ ص ۳۲۲ ح ۴)

[۱۹]. عُبَيْدُ اللَّهِ الْحَلْبِيُّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ۷: امْرَأَةٌ وَكَلَّتْ مِنَ الزَّنَا. أَتَّخِذُهَا ظَهْرًا؟ قَالَ: لَا تَسْتَرْضِعُهَا وَ لَا ابْنَتَهَا (كافي ج ۶ ص ۴۲ ح ۱؛ تهذيب ج ۸ ص ۱۰۸ ح ۱۶؛ استبصار ج ۳ ص ۳۲۱ ح ۱)

[۲۰]. عَلِيُّ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ أُخِيهِ أَبِي الْحَسَنِ ۷ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ امْرَأَةٍ وَكَلَّتْ مِنْ زَنَى. هَلْ يَصْلِحُ أَنْ يُسْتَرْضَعَ بِلَبْنِهَا؟ قَالَ: لَا يَصْلِحُ وَ لَا لَبْنُ ابْنَتِهَا الَّتِي وَكَلَّتْ مِنَ الزَّنَى (كافي ج ۶ ص ۴۴ ح ۱۱؛ تهذيب ج ۸ ص ۱۰۸ ح ۱۷، استبصار ج ۳ ص ۳۲۱ ح ۲. ر. ك فقيه ج ۳ ص ۴۷۸ ح ۴۶۸۱)

[۲۱]. الزَّانِيَةُ لَا تُرْضِعُ وَكَذَلِكَ، فَإِنَّهُ لَا يَجِلُّ لَكَ (فقيه ج ۳ ص ۴۷۹ ح ۴۶۸۳؛ تهذيب ج ۸ ص ۱۱۶ ح ۵۰)

[۲۲]. تَوَقَّفُوا عَلَى أَوْلَادِكُمْ لَبْنِ الْبَغِيِّ مِنَ النِّسَاءِ، وَ الْمَجْنُونَةِ؛ فَإِنَّ اللَّبْنَ يُعَدَى (الخصال، ص ۶۱۴، ح ۱۰، تحف العقول، ص ۱۰۵، مكارم الأخلاق، ج ۱، ص ۴۷۹، ح ۱۶۵۵، بحار الأنوار، ج ۱۰۳، ص ۳۲۳، ح ۹)

[۲۳]. اولویت در گزینش دایه برگزیدن دایه‌ی مسلمان است و در صورت دسترسی نداشتن به دایه‌ی مسلمان با شرایطی خاص می‌توان دایگان غیر مسلمان و به اصطلاح اهل کتاب برگزید. مراد از اهل کتاب، پیروان ادیانی هستند که دارای کتاب آسمانی می‌باشند. بنابراین شامل یهودیان و مسیحیان می‌شود. اما درباره‌ی اهل کتاب دانستن زرتشتی‌ها اختلاف نظر وجود دارد.

[۲۴]. عَبْدِ اللَّهِ بْنُ هَلَالٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ۷ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ مُطَاوَرَةِ الْمَجُوسِيِّ؟ فَقَالَ: لَا، وَ لَكِنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ (كافي ج ۶ ص ۴۲ ح ۲، تهذيب ج ۸ ص ۱۰۹ ح ۲۱)

[۲۵]. لَا تَسْتَرْضِعُوا لِلصَّبِيِّ الْمَجُوسِيَّةَ. وَ اسْتَرْضِعْ لَهُ الْيَهُودِيَّةَ وَ النَّصْرَانِيَّةَ، وَ لَا يَشْرَبَنَّ الْخَمْرَ وَ يَمْنَعَنَّ مِنْ ذَلِكَ (كافي ج ۶ ص ۴۴ ح ۱۴؛ تهذيب ج ۸ ص ۱۱۰ ح ۲۳)

[۲۶]. الْحَلْبِيُّ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ دَفَعَ وَكَدَهُ إِلَى ظَهْرِ يَهُودِيَّةٍ، أَوْ نَصْرَانِيَّةٍ أَوْ مَجُوسِيَّةٍ. تُرْضِعُهُ فِي بَيْتِهَا أَوْ تُرْضِعُهُ فِي بَيْتِهَا؟ قَالَ: تُرْضِعُهُ لَكَ الْيَهُودِيَّةُ وَ النَّصْرَانِيَّةُ، وَ تَمْنَعُهَا مِنْ شَرْبِ الْخَمْرِ وَ مَا لَا يَجِلُّ مِثْلَ لَحْمِ الْخِنْزِيرِ. وَ لَا يَذْهَبَنَّ بِوَلَدِكَ إِلَى بِيوتِهِنَّ. وَ الزَّانِيَةُ لَا تُرْضِعُ وَكَذَلِكَ، فَإِنَّهُ لَا يَجِلُّ لَكَ. وَ الْمَجُوسِيَّةُ لَا تُرْضِعُ لَكَ وَكَذَلِكَ؛ إِلَّا أَنْ تُضْطَرَّ إِلَيْهَا (فقيه ج ۳ ص ۴۷۹ ح ۴۶۸۳؛ تهذيب ج ۸ ص ۱۱۶ ح ۵۰)

[۲۷]. إِذَا أَرْضَعْنَا لَكُمْ، فَامْنَعُوهُمْ مِنْ شَرْبِ الْخَمْرِ (كافي ج ۶ ص ۴۲ ح ۳)

[۲۸]. عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ۷ هَلْ يَصْلِحُ لِلرَّجُلِ أَنْ تُرْضِعَ لَهُ الْيَهُودِيَّةَ، وَ النَّصْرَانِيَّةَ وَ الْمُشْرِكَةَ؟

قَالَ: لَا بَأْسَ. وَ قَالَ: أَمْنَعُوهُنَّ مِنْ شُرْبِ الْخَمْرِ (كافی ج ۶ ص ۴۳ ح ۴؛ تهذیب ج ۸ ص ۱۰۹ ح ۲۲)

[۲۹]. بداية المجتهد، ج ۲، ص ۳۱: فان مالکاً قال: یحرّم الوجور و اللدود و قال عطاء و داوود: لا یحرّم.

[۳۰]. قرار رقم ۶: بشأن بنوک الحلیب. فإن مجلس مجمع الفقه الإسلامی المنبثق عن منظمة المؤتمر الإسلامی فی دورة انعقاد مؤتمره الثانی بجدّه من ۱۰-۱۶ ربیع الثانی ۱۴۰۶ هـ / ۲۲-۲۸ ديسمبر ۱۹۸۵ م، بعد أن عرض علی المجمع دراسة فقهیه، و دراسة طبيّة حول بنوک الحلیب و بعد التأمل فیما جاء فی الدراساتین و مناقشة کل منهما مناقشة مستفیضة شملت مختلف جوانب الموضوع تبین:

[۳۱]. الشرط الثانی: أن یكون شرب اللبن بالامتصاص من الثدي، فلو وجرّ فی حلقه اللبن أو شرب المحلوب من المرأة لم ینشر الحرمة. کتاب النکاح (مکارم)، ج ۳، ص: ۲۱

[۳۲]. محقق ثانی (جامع المقاصد، ج ۱۲، ص ۲۱۱): و اختلفوا فی اشتراط الامتصاص من الثدي، فالاکثر علی اشتراطه، فلو احتلب اللبن ثم وجرّ فی حلق الرضيع لم ینشر الحرمة و قال ابن الجنید: ینشر، و هو قول الشیخ فی المبسوط.

[۳۳]. جواهر الکلام، ج ۲۹، ص ۲۹۴.

[۳۴]. مستند، ج ۱۶، ص ۲۵۸.

[۳۵]. دلیل این گروه، دو دسته روایت است: ۱- روایات دسته اول که ریختن شیر در حلق را برای قرابت رضاعی کافی می دانند. اما این روایات مرسله می باشند و قابل استناد نیستند مانند وسایل الشیعه، ج ۳، باب ۷ از ابواب رضاع، مستدرک الوسایل، ج ۱۴، ح ۲، باب ۵ از ابواب رضاع.

[۳۶]. و التحقیق: أن الأصل فی المادة هو شرب اللبن من ثدی الامّ أو من فی مقامها. مقا- رضع أصل واحد و هو شرب اللبن من الضرع أو الثدي.

[۳۷]. آیه الله مکارم شیرازی بر این موضوع تأکید نموده و می فرماید: نکته: یک نوع شیرخوارگی در عصر ما هست که وقتی پستان مادر نوک ندارد و یا به گونه ای است که بچه آن را نمی پسندد، نوعی پستانک به سر پستان نصب می کنند تا بچه بمکد؛ که در این صورت امتصاص و مباشرتی بین لب های بچه با پستان مادر نیست؛ ولی مکیدن واقعاً هست، در این جا صدق رضاع می کند و عرف به الغاء خصوصیت آن را مکیدن می داند. (کتاب النکاح، مکارم، ج ۳، ص: ۲۱)

[۳۸]. وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۲۸۰.